

OSNOV ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU OD DOMAĆIH ŽIVOTINJA

BASIS OF LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED BY DOMESTIC ANIMALS

Lejla Mahir, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, Bosna i Hercegovina

SAŽETAK

Zakonom o obligacionim odnosima nije regulisana odgovornost za štete od životinja. U sudskoj praksi i pravnoj teoriji dva su osnovna stanovišta o osnovu odgovornosti za ove štete. Prema jednim, osnov odgovornosti treba tražiti u krivici vlasnika životinje. Drugi, pak, smatraju da su sve životinje opasne stvari, te da se za njih treba odgovarati po pravilima objektivne odgovornosti. Postoji i treće „kompromisno“ stajalište prema kojem se domaće životinje, a priori ne smatraju opasnim stvarima, nego se u svakom pojedinom slučaju ispituje da li je domaća životinja u konkretnim uslovima zaista predstavljala opasnu stvar. U zavisnosti od tog utvrđenja, određuje se da li će se primjenjivati pravila o odgovornosti za naknadu štete po kriteriju krivnje ili po kriteriju odgovornosti za opasne stvari.

Ključne riječi: osnov odgovornosti za štetu, pretpostavljena krivica, stvoreni ili održavani rizik, domaće životinje, opasna stvar

Key words: basis of liability for damage, presumption of guilt, created or maintained risk, domestic animals, dangerous object

SUMMARY

Liability for damage caused by animals is not provided for by the Law of Contract and Torts. There are two main notions about basis of liability for these damages in court practice and legal theory. According to some, basis of liability should be sought in guilt of animal's owner. The others consider that all animals are dangerous objects, so their owners should be liable according to the rules of strict liability. There is also third "compromise" view according to which domestic animals are not a priori considered as dangerous objects, but in each case it should be examined whether the domestic animal under concrete circumstances represents dangerous object. That determination should be base for deciding whether to apply the rules of strict liability or rules of liability based on the presumed guilt.

UVOD

Štete od životinja u savremenom svijetu su mnogobrojne kako po učestalosti pojavljivanja, tako i po obimu. Pravni problemi koji se javljaju u vezi sa odgovornošću za štete koje prouzrokuju životinje spadaju u sferu pravno nedefinisanih ili pravno nepotpuno definisanih oblasti. O složenosti problema govori i činjenica da Zakon o obligacionim odnosima ne sadrži posebne odredbe o odgovornosti za štete od životinja. Pozitivnim propisima regulisana je samo materija odgovornosti za štetu od zaštićene divljači, dok je rješavanje pitanja odgovornosti za štete od ostalih životinja prepušteno pravnoj praksi. Rezultat nedostatka potpune zakonske regulative je kolebljiva sudska praksa, a što za dalju posljedicu ima pravnu nesigurnost. Ja ću u ovom radu analizirati osnovni teorijski i praktični problem odgovornosti za štetu od domaćih životinja - utvrđivanje osnova odgovornosti.

USLOVI I OSNOVI ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

Jedno od osnovnih načela Zakona o obligacionim odnosima (u daljem tekstu ZOO)²⁰¹ glasi: „Svako je dužan da se uzdrži od postupaka kojim se može drugom prouzrokovati šteta“.²⁰² Postupanje suprotno navedenoj zabrani dovodi do nastanka odnosa odgovornosti za prouzrokovanu štetu. Odgovarati za štetu znači snositi konačne imovinsko-pravne posljedice štetnog događaja. Pod štetnim događajem u pravu podrazumijevamo činjenicu prouzrokovanja štete, pa se kao logičan nameće zaključak da za štetu treba da odgovara onaj ko ju je i prouzrokovao. Međutim, savremeno pravo poznaje

moгуćnost da za štetu odgovornost snosi lice koje ju nije prouzrokovalo svojim ponašanjem. Kod odgovornosti za štetu od životinje, vlasnik snosi odgovornost za štetu koju svojim djelovanjem prouzrokuje njegova životinja.

Uslovi odgovornosti su elementi koji se moraju steći da bi se odgovornost uopće mogla zasnovati. Tri su osnovna uslova koja se moraju uvijek kumulativno ispuniti da bi nastao odnos odgovornosti za štetu. To su: štetna radnja, šteta i uzročna veza između štetne radnje i nastale štete.

Osnov odgovornosti predstavlja razlog zbog kojeg se u određenom pravnom sistemu smatra da upravo određeni pravni subjekt treba da odgovara za štetu. Ti razlozi su krivica, stvoreni ili održavani povećani rizik nastupanja štete i pravičnost.²⁰³ S obzirom na osnov odgovornosti u pravu se razlikuju dva osnovna sistema odgovornosti za štetu: odgovornost po osnovu krivice ili subjektivna odgovornost i odgovornost po osnovu rizika ili objektivna odgovornost. U sistemu našeg ZOO ova dva sistema odgovornosti za štetu ne nalaze se u odnosu izuzetak – pravilo, nego svaka od njih predstavlja autonoman institut koji ima vlastito polje primjene.²⁰⁴ Odgovornost po osnovu pravičnosti predstavlja svojevrsan korektiv druga dva sistema odgovornosti i dolazi do izražaja u onim slučajevima naknade štete koji nisu obuhvaćeni ni krivicom ni stvorenim rizikom.²⁰⁵

Odgovornost po osnovu krivice u građanskom pravu pojavila se sa pojavom prava uopće. U početku se odgovornost za štetu zasnivala na dokazanoj krivici štetnika, što znači da je teret dokazivanja krivice bio na oštećenom. Kasnije se javila

²⁰¹ Zakon o obligacionim odnosima, Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, Službeni list RBiH br. 2/92, 13/93, 13/94, Službene novine FBiH br. 29/03

²⁰² Čl. 16. ZOO

²⁰³ M. Karanikić Mirić, „O razgraničenju krivice od uzročnosti i protivpravnosti“, Pravni život, 10/2006, 1033.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Đ. Nikolić, Obligaciono pravo, II izmenjeno i dopunjeno izdanje, Projuris, Beograd, 87.

nova formula teorije krivice, prema kojoj se krivica štetnika pretpostavlja. Na ovaj način poboljšan je položaj oštećenog, koji je oslobođen obaveze dokazivanja krivice štetnika. I naš ZOO je kod vanugovorne odgovornosti za štetu prihvatio teoriju pretpostavljene krivice, gdje se štetnik može osloboditi odgovornosti ukoliko dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice.²⁰⁶

Osnovni slučaj objektivne odgovornosti u našem pravu je odgovornost za štetu koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti. Objektivna odgovornost za štetu zasniva se na pretpostavci uzročnosti: ako oštećeni dokaže da je pretrpljena šteta nastala u vezi sa opasnom stvari ili opasnom djelatnosti, smatraće se da je opasna stvar ili opasna djelatnost uzrok štete. Radi se o oborivoj pretpostavci uzročnosti, što znači da se kauzalni štetnik može osloboditi odgovornosti ukoliko dokaže da povećana opasnost stvari ili djelatnosti nije uzrok nastanka štete, odnosno ako dokaže da je šteta nastala zbog više sile, isključivom radnjom oštećenog ili trećeg lica.

Za štete od životinja oduvijek se predviđala stroža odgovornost. Stroža odgovornost kretala se od pretpostavke krivice vlasnika životinje do shvatanja da se za štetu od životinja odgovara po pravilima o odgovornosti za opasne stvari. Prije nego što se upustimo u problematiku odgovornosti za štete od životinja kao neophodna, javlja se potreba definisanja pravnog pojma životinje.

PRAVNI POJAM ŽIVOTINJA

Pravno određivanje pojma životinja može se izvršiti na dva načina. Jedan način je da se prihvati rješenje do kojeg su došle prirodne nauke, polazeći od organskog sastava i uslova egzistiranja životinja, gdje

se životinje strogo odvajaju od biljnog i neorganskog svijeta. Drugi način je onaj koji potiče iz francuske pravne doktrine, a koji je na prostorima bivše države prvi zastupao M. Andrejević, prema kome je životinja stvar koja živi. Značajna razlika između ova dva shvatanja uočava se kod odgovora na pitanje da li se bakterije, virusi i bakcili smatraju životinjama. Prema prvom shvatanju, navedeni organizmi nalaze se na prelazu između biljnog i životinjskog svijeta (bakterije se svrstavaju u biljke), dok drugo shvatanje, polazeći od opasnosti koju oni predstavljaju za okolinu i ljude, ove organizme svrstava u pojam životinja. Danas preovladava ovo drugo shvatanje, naročito imajući u vidu da cijelom svijetu veća opasnost prijeti od mikroorganizama nego od drugih životinja. Shvatanje o životinji kao „stvari koja živi“ snažno je utjecalo i na razvoj ideje o životinjama kao opasnim stvarima, odnosno na razvoj teorije o objektivnoj odgovornosti za štete od životinja. Konačno, možemo zaključiti da u pravnom smislu životinje čine živi organizmi, koji su sposobni da se kreću i stvaraju opasnost po okolinu.²⁰⁷

Jedna od najstarijih, a sa aspekta prava najvažnija, podjela životinja, jeste ona koja sve životinje dijeli na domaće i divlje. Ova podjela nastala je sa samom odgovornošću za životinje, pa je možemo naći u najstarijim pisanim zakonima.²⁰⁸ Tako su se u rimskom pravu starog vijeka divlje životinje smatrale ničijom stvari (*res nullius*), te se odgovornost za štete od njih uopće nije regulisala. S druge strane, za štete od domaćih životinja uspostavljena je institucija noksalne odgovornosti, a koja se ispoljavala u vidu noksalnih tužbi: *actio de Pauperie* i *actio de pastu*. Noksalnom tužbom je oštećeni mogao da zahtijeva od lica koje štetnika ima pod svojom „vlašću“, da za njega plati naknadu štete ili da štetnika izruči oštećenom licu, kako bi on

²⁰⁶ Čl. 154. st. 1. ZOO

²⁰⁷ Više o tome D. Kostić, Pojam opasne stvari, Savremena administracija, Beograd 1975., 91-92

²⁰⁸ Vidi npr. Zakon XII tablica

mogao na njegovoj fizičkoj ličnosti (osvetom, radom ili prodajom) zadovoljiti svoja štetom povrijeđena prava.²⁰⁹ I danas postoji različit pravni tretman domaćih i divljih životinja. Naime, u pravnoj teoriji i praksi, nesporno je da se za štete od divljih životinja odgovara po osnovu uzročnosti. Međutim, kada je u pitanju odgovornost za štete od domaćih životinja, takav konsenzus ne postoji.

ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU KOJU PRIČINI DOMAĆA ŽIVOTINJA

Ranija (jugoslavenska) pravna doktrina nije imala jedinstven stav u odnosu na pitanje po kojem osnovu vlasnik životinje odgovara za štetu koju ona pričinila. Pokušavajući dati odgovor na ovo pitanje, pravni teoretičari podijelili su se u dvije grupe: jednu grupu su činili oni koji su smatrali da se osnov odgovornosti za štetu koju pričinila domaća životinja nalazi u krivici vlasnika domaće životinje, dok su drugi smatrali da se za štetu od životinja treba odgovarati bez krivice, tj. po osnovu rizika.

Tako se npr. prema Stevanu Jakšiću odgovornost držaoca domaće životinje zasniva na pretpostavljenoj krivici, dok se samo za štetu koju pričinila divlja životinja odgovara po osnovu objektivne odgovornosti. Shvatanje da vlasnik životinje treba da odgovara po osnovu krivice temelji se na uvjerenju da svako treba da odgovara za svoje postupke i za postupke životinje koja mu pripada i kao takvo zadovoljava naše osjećaje pravičnosti i naša moralna osjećanja.²¹⁰ Ideja o objektivnoj odgovornosti za štetu od životinja temelji se na riziku koji potiče od držanja životinja kao opasne stvari. Među shvatanjima o objektivnoj odgovornosti za

štetu od životinja naročito se isticalo shvatanje Mihaila Konstantinovića koji kaže: *“Za štetu koju prouzrokuje životinja odgovara sopstvenik, bez obzira da li je životinja kod njega ili je zalutala ili pobjegla...”*²¹¹ Svoj stav Konstantinović je izrazio i u Skici za Zakonik o obligacijama i ugovorima, gdje je u glavi IV – odgovornost za opasne stvari bila predviđena i odgovornost za štetu od životinja. Ipak, odredbe o odgovornosti za štete od životinja izostavljene su iz konačnog teksta ZOO, jer je ta materija prepuštena nadležnosti republika i pokrajina. Nakon donošenja ZOO, u sudskoj praksi postavilo se pitanje koje odredbe treba primijeniti na slučajeve štete od životinja. U odgovoru na ovo pitanje, Vrhovni sud Crne Gore stao je na stanovište da se do donošenja republičkog zakona trebaju primjenjivati pravna pravila predratnih građanskih zakonika.²¹² To bi značilo da bi sudovi u Bosni i Hercegovini na materiju šteta od životinja trebali primjenjivati odredbe Austrijskog građanskog zakonika,²¹³ koja su predviđala krivicu kao osnov odgovornosti. Vrhovni sudovi Hrvatske i Makedonije smatrali su da se rješenja ovog pitanja treba tražiti unutar Zakona o obligacionim odnosima, te da na odgovornost za štete od životinja treba primijeniti odredbe Zakona o obligacionim odnosima koji uređuju odgovornost za štetu.²¹⁴ Ovo drugo stanovište prihvaćeno je i u našoj sudskoj praksi.

Danas preovladava shvatanje da je osnov odgovornosti za štete od domaćih životinja stvoreni ili održavani povećani rizik od nastanka štete, što znači da se domaće životinje tretiraju kao opasne stvari.

²⁰⁹ D. Kostić, isto djelo, 18.

²¹⁰ Navedeno prema M. M. Andrejević, *Odgovornost za štetu koju pričinila životinja*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1969., 81

²¹¹ M. Konstantinović, *Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Drugo izdanje, „Savremena administracija“, Beograd 1969., čl. 142.

²¹² N. Đurđević, „Odgovornost za štetu koju prouzrokuje pas“, *Pravni život*, br.11/2008, 674.

²¹³ Austrijski građanski zakonik primjenjivao se u Bosni i Hercegovini od 1878. godine do 06.04.1941.godine

²¹⁴ N. Đurđević, isto djelo, 674.

Prema definiciji koju je dao Mihailo Konstantinović, a koja se u pravnoj praksi i teoriji najviše koristi, opasne su sve pokretne ili nepokretne stvari koje svojim položajem, upotrebom, osobinama ili samim postojanjem predstavljaju povećanu opasnost od štete za okolinu. Kao kriteriji za određivanje postojanja povećane opasnosti od neke stvari, ističu se: položaj, priroda, upotreba i samo postojanje stvari. Da li je neka stvar opasna ili nije sa stanovišta navedenih kriterija utvrđuje sud u svakom konkretnom slučaju. Dakle, i kod odgovornosti za štetu od životinja, sud kao prethodno pitanje utvrđuje da li se životinja pod određenim uslovima može smatrati opasnom stvari. Tako se npr. u presudi Županijskog suda u Varaždinu navodi da se primjena propisa o odgovornosti za naknadu štete po kriteriju krivnje ili po kriteriju o odgovornosti od opasne stvari (domaće životinje), ovisi o pasmini (vrsti) domaće životinje: „Ponovljena, a suprotna tvrdnja tužiteljice u žalbi, da je pas opasna stvar, pa prema tome i pas tuženice, nema uporišta u provedenim dokazima, a pogotovo ne u nalazu i mišljenju saslušnog vještaka (radi se o pasmini psa – čistokrvni škotski ovčar). Valja pritom ukazati i na činjenicu da je tužiteljica, kako to proizlazi iz provedenih dokaza, dobro poznavala psa tuženice, da je, dolazeći nenajavljena u sumrak u dvorište tuženice gurajući tačke sa natovarenim „kaučem“, uz izazivanje buke, nedvojbeno preuzela rizik neadekvatne reakcije psa tužene, pa se, i po ocjeni ovog suda, mora smatrati da se napad dogodio pod izuzetnim okolnostima i slučajno, zbog čega navedeni slučajni događaj ne može biti pripisan niti u krivnju tuženice, a ne radi se o njenoj objektivnoj odgovornosti, jer njen pas, u odnosu na tužiteljicu (njen tjelesni integritet) ne predstavlja opasnu stvar“²¹⁵ Isti postupak prethodnog odlučivanja o ispunjenju uslova za primjenu pravila

objektivne odgovornosti nalazimo i u sljedećoj presudi VS RH, gdje se kaže: „Kriterij za ocjenjivanje stupnja opasnosti koji životinja predstavlja za okolinu treba biti njeno uobičajeno ponašanje. O tome ovisi hoće se o odgovornosti za štetu koju je uzrokovala životinja odlučiti po kriteriju krivnje ili po kriteriju odgovornosti od opasne stvari. Krava je po svojoj prirodi općenito mirna životinja, kod koje ne valja po normalnom toku stvari očekivati da će se dok se vraća s ispaše ponašati onako kako je to kritične zgrade učinila tuženikova krava (panično je počela bježati jer je izgubila orijentaciju). Zato se za kravu ne može reći da predstavlja povećanu opasnost za okolinu koja bi nametala potrebu posebnog pojačanog nadzora te životinje. Kriteriji za ocjenjivanje stupnja opasnosti koju krava predstavlja za okolinu, valja dakle biti njezino uobičajeno normalno ponašanje u određenoj situaciji, a po tom kriteriju krava zaista nije opasna stvar. Prema tome, o tuženikovoju odštetnoj odgovornosti valja odlučiti primjenom odredaba ZOO-a o odgovornosti po osnovu krivnje (čl.154. i čl.158 ZOO, a ne onih o odgovornosti za štetu od opasne stvari)“²¹⁶

Postoje i shvatanja da su sve životinje opasne stvari. Ovakvo shvatanje temelji se na prirodi svih, pa samim tim i domaćih životinja, koje nezavisno od čovjekove svijesti, mogu da voljnim, refleksnim ili nagonskim pokretima i postupcima prouzrokuju štetu. Takvo stajalište zastupa Nenad Đurđević, koji kaže da se životinje nikad ne upravljaju isključivo prema naredbama čovjeka, nego u dobroj mjeri i prema svojim instinktima, te da čovjek nikad nije u potpunosti siguran kako će ona reagovati, pa makar upotrijebio svu moguću pažnju.²¹⁷ Stanovište da su sve životinje opasne stvari istaknuto je i u presudi Apelacionog suda Brčko Distrikta, gdje se navodi: “Naime, tužitelj je povrijeđen na

²¹⁵ Presuda ŽS u Varaždinu broj: GŽ-198/03-2 od 10.02.2003. godine <http://www.iusinfo.hr/CaseSummary/Content.aspx?SOP1=SE716B198S03P2D20030210> (28.10.2011.)

²¹⁶ VS RH, Rev-845/83 od 03.11.1983. PSP-25/72

²¹⁷ Nenad Đurđević, isto djelo, Pravni život, 676-677

radu i tuženi kao poslodavac i držalac životinje odgovara za štetu koju je isti pretrpio povredom koju je prouzrokovala opasna stvar (jer životinje spadaju u kategoriju stvari koje su opasne po svojim osobinama i rad sa domaćim životinjama je uvijek povećavao opasnost zato što je reagovanje životinje nepredviđeno), a kako se kod odgovornosti za štetu zbog povrede na radu po osnovu rizika (objektivne odgovornosti) uzročnost pretpostavlja (kako to proizilazi iz odredbe člana 173. ZOO) tuženi je bio dužan pružiti dokaze kojima tu pretpostavku obara.“²¹⁸

U Nacrtu Zakona o obligacionim odnosima FBiH/RS iz 2003. godine, u okviru odgovornosti za štetu od opasne stvari, posebno se reguliše odgovornost za štetu od životinja. Tako se u odredbi člana 225. kaže da vlasnik životinje odgovara za štetu koju ova uzrokuje, bilo da je kod njega, bilo da je zalutala ili pobjegla (stav 1.), kao i ondje gdje uznemirena životinja prouzrokuje štetu licu koje je dobrovoljno pokušalo da je uhvati ili zadrži (stav 2.). Iz navedene odredbe proizilazi da je zakonodavac prihvatio stanovište da su sve životinje opasne stvari, te da je osnov odgovornosti za štetu od njih uzročnost. U Nacrtu Zakona o obligacionim odnosima BiH iz 2009.godine izostavljene su odredbe o odgovornosti za životinje.

ZAKLJUČAK

Na kraju treba istaći da je cjelovito regulisanje odgovornosti za štete od životinja neophodno. Međutim, iako domaće životinje mogu nanijeti veće štete svojoj okolini, mišljenja sam da se ne mogu sve domaće životinje smatrati opasnim stvarima. Naime, pojedine domaće životinje raspolazu većom snagom, sklone su razdraživanju i u takvom stanju, ako

izmaknu kontroli čovjeka, mogu biti vrlo opasne. Od takvih životinja zaista prijeti povećana opasnost za okolinu, te se s pravom za štete od njih odgovara po osnovu uzročnosti. Međutim, nemaju sve životinje takve osobine. Čak šta više, većina ih je mirmine prirode, te kao takve nisu izvor povećane opasnosti. Za štete koje pričinje takve „neopasne“ domaće životinje smatramo da se treba odgovarati po osnovu pretpostavljene krivice.

Razlikovanje opasnih životinja od onih koje to nisu trebalo bi učiniti utvrđivanjem na generalan način kad i pod kojim uslovima se neka domaća životinja može smatrati opasnom stvari. Drugi način je da se posebnim zakonima uredi odgovornost za pojedine vrste životinje.

LITERATURA

1. M. M. Andrejević, *Odgovornost za štetu koju pričinje životinja*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1969.
2. M.Branko/A.Bikić, *Objašnjenja uz prijedlog Nacrta zakona o obligacionim odnosima*, GTZ, Cest FBiH i RS, Sarajevo, Banja Luka 2006.
3. N. Đurđević, „Odgovornost za štetu koju prouzrokuje pas“, *Pravni život*, br.11/2008, 665-686
4. M.Karanikić Mirić, „O razgraničenju krivice od uzročnosti i protivpravnosti“, *Pravni život*, 10/2006, 1031-1044
5. M. Karanikić-Mirić, „O odnosu subjektivne i objektivne odgovornosti za prouzrokovanu štetu“, *Pravni život*, broj 11/2008, 623-637
6. M.Konstantinović, *Skica za zakonik o obligacijama i ugovorima*, Drugo izdanje, „Savremena administracija“, Beograd 1969.
7. D. Kostić, *Pojam opasne stvari*, *Savremena administracija*, Beograd 1975.

218

Presuda Apelacionog suda BD BiH broj: 097-0-Gž-08-000586 od 16.04.2009. godine <http://www.asbd.ba/obavj/1/?cid=1005,2,1> (27.10.2011.)

8. Đ. Nikolić, Obligaciono pravo, II izmenjeno i dopunjeno izdanje, Projuris, Beograd,
9. D. Petrović, „Odgovornost za štetu od životinja“, Pravni život, broj 10/1996, 603-613.
10. D. Simonović, Naknada štete prema Zakonu o obligacionim odnosima, Službeni glasnik, Beograd 2009.
11. M. Šemić, „Ogovornost za štetu od opasne stvari i opasne delatnosti“, Pravni život, br.10/1997, 545-572
12. Zakon o obligacionim odnosima, „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, „Službeni list RBiH“ br. 2/92, 13/93, 13/94 te „Službene novine FBiH“ br. 29/03
13. Nacrt Zakona o obligacionim odnosima FBiH/RS iz 2003.godine
14. Nacrt Zakona o obligacionim odnosima BiH iz 2010.godine
15. <http://www.iusinfo.hr>
16. <http://www.asbd.ba/>